

www.biui.org.il: כתובת האתר:

מבחר יצירות מאת המלחין

פְּיוֹטֵר אֵילִיץ' צ'ייקוֹבְּסְקִי

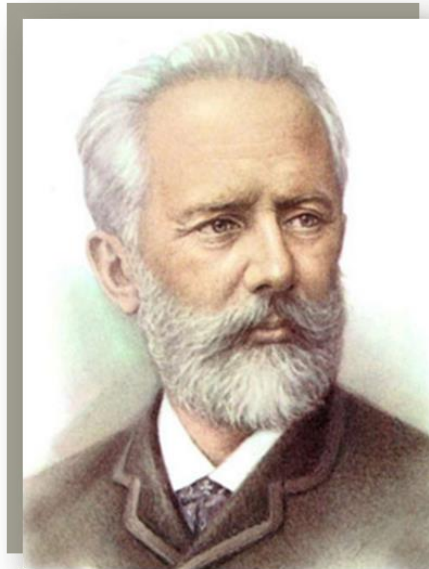
1893 - 1840

כתיבת התכנית: בלה מינץ, ד"ר אוה ברנד, לודמילה יגורוב

רישום גרפי ותווים: בלה מינץ, לודמילה יגורוב

עריכה: יונה כהן

איור: אבי כץ

פְּיוֹטֵר אֵילִיץ' צ'ייקוֹבְּסְקִי 1893 - 1840

צ'ייקובסקי נולד למשפחה ששורשיה היו נטועים הן בפולין (מצד אביו) והן בצרפת (מצד אמו). אביו היה מהנדס מיכרות במקצועו. פיוטר איליץ' היה השני מבין ששת ילדי המשפחה. כילד ניחן בעדינות יתר וזכה לכינוי "ילד חרסילה". בגיל ארבע התחיל לנגן בפסנתר ולחבר יצירות משלו. הוא גם היה מוכשר בלימוד שפות: רוסית - היתה שפת אמו, גרמנית וצרפתית - למד מן האומנת של המשפחה. בהמשך רכש גם שפות אחרות: איטלקית, אנגלית, צ'כית ולטינית.

אלבום משפחתו של פיטר איליץ צ'ייקובסקי

אשתו אנטונינה

אחיינו - בוב

בני המשפחה – הורים ואחים.
צ'ייקובסקי (בגיל 9) עומד
בצד שמאל של אמו

אמו של צ'ייקובסקי

אחיו - מודסט

המוסיקה ליוותה את חיי המשפחה. אמו ניגנה בפסנתר וגם שרה, ובבית עמד כלי מיכני שהשמיע מנגינות של מוצרט, רוסיני, בליני ודוניצטי. אף על פי כן, הוא נשלח על ידי אביו ללמוד משפטים ועם סיום הלימודים, עבד כפקיד ממשלתי. הרצון להקדיש את חייו למוסיקה המשיך להדהד בנפשו ובגיל עשרים ושלוש, החל צ'ייקובסקי את לימודיו מחדש, והפעם בקונסרבטוריון למוסיקה של סנט פטרבורג, בניהולו של המלחין הידוע, אנטון רובינשטיין. כשסיים את הלימודים, הזמן על ידי ניקולאי רובינשטיין, פסנתרן ידוע ואחיו של אנטון, ללמד בקונסרבטוריון של מוסקוה. שם היה לפרופסור, ובין השנים 1866 – 1878, לימד שם תיאוריה, הרמוניה, תזמור והלחנה. כדי להשלים את פרנסתו כתב ביקורת מוסיקלית לעיתונות. עיסוקים אלה לא הותירו זמן רב להלחנה.

האחים רובינשטיין – אנטון בצד ימין ניקולאי בצד שמאל

באחד מן הימים הגיע אל צ'ייקובסקי מכתב, מכתובת בלתי ידועה, ובתוכו הצעה למיכה כספית בסך 6,000 רובל בשנה – סכום גדול ביותר. התמיכה הכספית, שאפשרה לו להקדיש את כל זמנו להלחנה מבלי לדאוג לבעיותיו הכלכליות, הגיעה מאלמנה בשם נְדִזְדָּה פון מֶק, שהעריצה את המוסיקה שלו. לְנִדְזָדָה היה תנאי אחד: צ'ייקובסקי לא ינסה להיפגש עמה. הוא קיבל עליו את התנאי והקשר התנהל על-ידי התכתבות בלבד. בין השניים שררה חיבה והערכה ובמשך 14 שנה החליפו ביניהם השניים מכתבים כמעט מדי יום. מבין אלה נשארו כ-1,000 מכתבים, העוסקים באמנות, בהיסטוריה, בארכיטקטורה, ועוד. באותן שנים הלחין צ'ייקובסקי יצירות מוצלחות ביותר, וביניהן סימפוניות, אופרות, קונצ'רטים ובלטים. לאחר 14 שנה, התמיכה נפסקה בשל שינוי במצבה הכלכלי של נְדִזְדָּה פון מֶק .

בשנת 1877, בעקבות כישלון בנישואיו שארכו כשישה שבועות בלבד, עזב צ'ייקובסקי את רוסיה ויצא למסע טיולים במדינות אירופה: שווייץ, איטליה, צרפת, גרמניה ואנגליה. הוא היה לדמות מוכרת ואהודה, והוזמן לנצח במקומות שונים וגם זכה לתארים נכבדים, ביניהם באוניברסיטת קמבריג' באנגליה וממוסדות להשכלה גבוהה בצרפת. הוא הוזמן גם לארצות הברית ושם הופיע בקרניגי הול הנודע.

המוסיקה של צ'ייקובסקי אהובה ביותר על קהל המאזינים. גאונותו התבטאה בכתיבה של מלודיות ליריות, בצלילים האדירים שהפיק מן התזמורת הגדולה ובשילוב של יסודות המוסיקה

הרוסית-לאומית. הוא כתב: "לא תהיה צורה משוכללת של מוסיקה לאומית, אלא אם יידע המלחין להשתמש בכל הישגים של טובי האומנים בעולם, בין בצורה ובין בטכניקה, ולסגלם לרוח האומה שלו." ברוח הדברים האלה צ'ייקובסקי אכן שילב בין ההרמוניה המערבית וצורת הסימפוניה הקלסית, לבין המוסיקה הרוסית העממית, על מקצביה, על מנגינותיה ועל הרגש שהיא מבטאה. כל אלה העניקו אופי עצמאי וייחודי ליצירותיו המוסיקליות.

בשנת 1893 נפטר צ'ייקובסקי באופן פתאומי, בגיל 53. הוא הלחין 10 אופרות, 3 בלטים, 6 סימפוניות, 3 קונצ'רטים לפסנתר, קונצ'רטו לכינור, מוסיקה קאמרית לכלים ולקול, יצירות לפסנתר, וקטעי פסנתר לילדים. יצירותיו הגדולות נשמעות בהתלהבות עד היום באולמות הקונצ'רטים ברחבי עולם.

מאז שנת 1958 מתקיימת אחת לארבע שנים תחרות על שמו למבצעים צעירים; בפסנתר, בכינור, בצ'לו ובזמרה. בשנת 2015 חגגו 175 שנה להולדתו. התחרות הורחבה ואיפשרה גם השתתפות של תלמידי בתי ספר למוסיקה באותם תחומי נגינה. בבתי ספר כלליים, הכריזו על תחרות בציור ובכתיבת חיבורים על המלחין הרוסי הגדול. התוצרים של הזוכים בתחרויות אלה יוצגו בתערוכות.

אנו מזמינים גם אתכם, תלמידי בתי הספר, לקחת חלק בחוויה זו: להכיר את המוסיקה של צ'ייקובסקי ולתת לה ביטוי באמצעות ציור, חיבור או בכל דרך אחרת. לאחר הלימוד בכיתה, נשמח אם תשלחו לנו את פרי עבודתכם. נוכל להציג תוצרים משלכם באתר המכון לאינטגרציה.

צ'ייקובסקי היה מגדולי המלחינים של רוסיה, ונחשב לאחד המלחינים החשובים ביותר של התקופה הרומנטית. המוסיקה שלו הולכת ותופסת תהודה עם השנים, ומלחינים מכל סוגי המוסיקה מוצאים בה השראה.

- התלמידים של לודמילה יגורוב, מורה למוסיקה בבי"ס ממ"ד "שורשים", הכינו מצגות שונות על חייו של המלחין פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי. לודה ריכזה את המצגות השונות וערכה אותם למצגת אחת שלמה.

1. ארבעה קטעים לפסנתר

מתוך "אלבום לילדים" אופוס 39 מוקדש לוולדימיר דוידוב

"אלבום לילדים" אוסף קטעי פסנתר, הולחן בשנת 1878. באותה תקופה הכיר צ'ייקובסקי את "אלבום לנוער" מאת שומאן, וזאת הייתה הפעם הראשונה שהלחין בעצמו יצירות לילדים. אחריהם הולחנו "שירי ילדים" אופוס 54, והבלט "מפצח האגוזים". לצ'ייקובסקי לא היו ילדים משלו, אבל הוא אהב מאד את הילדים של אחותו אלכסנדרה. האחין שלו בוב, שהיה באותה תקופה כבן 7, למד נגינה בפסנתר אבל באותם ימים לא היו די יצירות ברמה איכותית ללימוד נגינה. צ'ייקובסקי הקדיש לבוב את "אלבום לילדים", ובעקבותיו זכו ילדים בכל העולם ללמוד נגינה בעזרת אוסף מיוחד זה.

האוסף "אלבום לילדים" כולל 24 קטעים, המתארים את יומו של הילד מן הבוקר ועד הלילה. לכל קטע יש שם, וניתן לארגן אותם על פי נושאים: בוקר של ילד, משחקי ילדים, צעצועים, ריקודי עמים, טיול מוסיקלי בארצות שונות, מפגש עם האומנת לפני השינה, תיאורי נוף ולבסוף תפילת לילה. כאשר מלחין מגדיר את היצירה שלו באמצעות כותרת, שלא מתחום המוסיקה, אנו מכנים אותה "מוסיקה תוכניתית". במוסיקה תוכניתית ניתן, לרוב, לקשר בין שם הקטע לבין התיאור הצלילי. מתוך 24 הקטעים ב"אלבום הילדים", נתייחס לארבעה: ציפור ה"עפרוני", "בבה יאגה" המכשפה, ושני ריקודים - "פולקה" ו"ריקוד נפוליטני".

העפרוני

מלחינים רבים בוחרים בציפורים כהשראה להלחנת מוסיקה. כך למשל, "ציפור קטנה" מאת גריג, "יונה" מתוך "דירה להשכיר" מאת יחזקאל בראון, "קוקיה" ו"ציפורים" מאת קמיל סן-סאנס, ורבים נוספים. המוסיקה מחקה לעיתים את צלילי קולם של הציפורים או מתאר את מעופם. העפרוני נחשב לציפור שיר. בקטע זה שלושה חלקים – $a - b - a'$. האופי של החלקים משתנה והחלק האמצעי, b , נשמע בסולם מינורי. המשקל הוא $3/4$, אך צ'ייקובסקי מטשטש את הפעימה הראשונה ויוצר תחושה של קלילות ואווריריות.

העפרוני

<http://www.iliveinternet.net/news/4775907/0000212319906/>

<https://www.youtube.com/watch?v=S9Jdf-OdS-E>

העפרוני

Song of the lark

Lentamente.

22.

The musical score is written for piano in G major and 3/4 time. It consists of five systems of two staves each. The first system is marked with a piano (*p*) dynamic. The second system also has a piano (*p*) dynamic. The third system is marked with a pianissimo (*pp*) dynamic. The fourth and fifth systems are marked with a piano (*p*) dynamic. The score features intricate melodic lines with triplets and slurs, and a harmonic accompaniment with chords and arpeggios. The tempo is marked as 'Lentamente'.

בבה יאגה

המכשפה היא דמות, מתוך האגדות הרוסיות, היודעת לכשף גם לטוב וגם לרע. דמות זו נמצאת גם ב"תמונות בתערוכה" מאת מוסורגסקי.

מבנה הקטע הוא גם כן תלת חלקי: a - b - a'. בחלקי a נוצרת קטיעת אנרגיה בצלילים מודגשים (sf) ובחלק b האנרגיה הבלתי פוסקת מתארת, אולי, רחיפה על מטאטא שעולה יותר ויותר גבוה. חלק a' מתחיל באוקטבה יותר גבוהה ויורד באופן הדרגתי בין כל הרגיסטרים עד לרגיסטר הנמוך. העוצמה נחלשת ומסתיימת ב-pp (המכשפה נעלמת).

<https://www.youtube.com/watch?v=ZT3G4wIFXss&list=PL1D2D5DCE6F475A0C&index=12>

The witch

Vivace.

20.

First system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *p*. Fingerings are indicated by numbers 1-5. A triplet of eighth notes is marked with a '3' above it.

Second system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *f*. Fingerings are indicated by numbers 1-5. A triplet of eighth notes is marked with a '3' above it.

Third system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *sf*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

Fourth system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *sf* and *dimen.* Fingerings are indicated by numbers 1-5.

Fifth system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *p*, *mf*, and *pp*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

Sixth system of musical notation. Treble and bass staves. Treble clef, key signature of one sharp (F#). Time signature 2/4. Dynamics include *pp*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

קישרו בין התיאור המילולי לבין הציור המתאים

תיאור קולות ותנועות
תיאור אופי מפחיד

שיר העפרוני

זרימת אנרגיה עם קפיצות במנגינה
זרימת אנרגיה עם קטיעות והפתעות

תבניות מקצב קצרות המסתיימות בהדגשה
תבנית מקצב חוזרת

בבה יאגה

רגיסטר נמוך ובינוני
רגיסטר גבוה ומאד גבוה

משקל זוגי
משקל אי-זוגי

פולקה

ריקוד צ'כי לזוגות, קליל ועליז, שאותו אהבו לרקוד הן מבוגרים והן ילדים. צ'ייקובסקי נהג לאלתר ליד הפסנתר ריקודי פולקה במסיבות לאחיינים שלו.

מבנה הריקוד תלת חלקי – a – b – a. בחלקי a המנגינה נשמעת ברגיסטר גבוה מעל הליווי ובחלק b המנגינה נשמעת מתחת לליווי. בריקוד הפולקה ובריקוד נפוליטני הפעמה הראשונה מודגשת.

<https://www.youtube.com/watch?v=LAlsv1AxEcs>

פולקה

http://images.travelipad.com/iplow/photosize=0014-585c9d4d/these-are-the-dancers-are-dancing-polke-nudane-nidz-poland+1152_12960593169-102w-6521.jpg

Polka

10. *Allegretto.*

p

poco più f

p

cresc.

f

ריקוד נפוליטני

המנגינה, שהיא של שיר עם איטלקי, בנויה כשיר וכריקוד – חלק ראשון זימרתו וחלק שני ריקוד מסחרר. העיקרון של בניית מבנה משני חלקים: שיר איטי וריקוד מהיר, קיים ביצירות כמו בשיר עם הרוסי "קלינקה", ובשירת "סולווג" מתוך פיר גינט.

מבנה השיר: שני חלקים שונים באורכם. הראשון ארוך יותר ואיטי יותר מן השני, עם פסוקיות המתחילות בצלילים קצרים ומסתיימות בצליל ממושך ומודגש (תיבה 3, 5, 7 וכו'). תהליך זה יוצר הצטברות של אנרגיה שמתפרצת בחלק השני, הריקודי. החלק השני מהיר מאד ומצריך נגינה ווירטואוזית.

https://www.youtube.com/watch?v=Y_Rill2Q_E0&index=10&list=PL1D2D5DCE6F475A0C

Neapolitan song

18. *Comodo.* *p grazioso*

The musical score consists of five systems of piano accompaniment. Each system has a treble and bass clef staff. The key signature is two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 2/4. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. Fingerings are indicated by numbers 1-5. The first system is marked 'Comodo.' and 'p grazioso'. The second system is marked 'sempre staccato'. The piece concludes with a final cadence in the fifth system.

First system of musical notation, featuring a treble and bass clef with various notes and rests.

Second system of musical notation, continuing the piece with similar notation.

Third system of musical notation, including the instruction *Piu mosso.* above the staff.

Fourth system of musical notation, showing more complex rhythmic patterns.

Fifth system of musical notation, featuring a variety of note values and rests.

Sixth system of musical notation, concluding the page with a final cadence.

נושאי השיעור - מוסיקה תוכניתית, רֶגִיסְטֵר, משקל, הֶדְגִישִׁים (sf), מבנה תלת חלקי a - b - a.

מטרות השיעור

1. להכיר קטעים מתוך אלבום הילדים.
2. לקשר בין שם הקטע לבין מרכיביו המוסיקליים.
2. להכיר את המונח "רֶגִיסְטֵר" (אזור צלילי).
3. לנצח על פי משקל זוגי ואי-זוגי.

הצעות למהלך השיעור

1. כותבים את שמות הקטעים על הלוח: הֶעֱפְרוֹנִי, בְּבֵה יַאֲגָה, פולקה, ריקוד נפוליטני. משמיעים התחלות של הקטעים, לא על פי הסדר הכתוב. התלמידים מתאימים את השם לקטע.
2. מאזינים לכל קטע בנפרד ומזהים את המאפיינים המיוחדים שלו. מתייחסים לשינויים בֶּרֶגִיסְטֵר ובדרך בה עוברים מֶרֶגִיסְטֵר לֶרֶגִיסְטֵר.
3. נותנים לתלמידים לנסות לגלות את המשקל ולנצח על פיו. מגלים שב"עפרוני" קשה לגלות את המשקל, כי הפעימה הראשונה של כל תיבה אינה מודגשת. כך נוצרת במוסיקה תחושה של אזוריות של ציפור מרחפת.
4. לארבעת הקטעים מספר מרכיבים מוסיקליים משותפים. עם זאת כל אחד נשמע לגמרי אחרת. תחילה משווים בין "העפרוני" לבין "בבה יאגה". לאחר ההיכרות עם שני הריקודים, פולקה וריקוד נפוליטני, משווים גם בין הארבעה. במשחקי המיון שבמצגת ניתן להבחין במרכיבים המרכזיים של כל קטע.

קישרו בין התיאור המילולי לבין התמונה המתאימה

ריקוד עם חלקים מנוגדים
ריקוד עם חלקים דומים

ריקוד נפוליטני

תבנית מקצב חוזרת
תבנית מקצב משתנה

זרימת אנרגיה אחידה
זרימת אנרגיה משתנה

רגיסטר אחיד
רגיסטר משתנה

משקל זוגי
משקל אי-זוגי

פולקה

השוואה של ארבעת קטעי הפסנתר

העפרוני	בבה יאגה	פולקה	ריקוד נפוליטני
קולות ותנועה	סוער ומפחיד	אופי ריקודי	ריקוד קליל ועליז
אנרגיה זורמת	אנרגיה מקוטעת עם הפתעות	אנרגיה זורמת	אנרגיה זורמת
תבנית בולטת	תבנית בולטת	תבנית חוזרת	תבנית משתנה
רגיסטר גבוה	רגיסטר משתנה	רגיסטר משתנה	רגיסטר לא משתנה
$a - b - a'$	$a - b - a'$ הדגשים רבים sf	$a - b - a'$	$a - b$ $\widehat{x - y}$
מש' אי-זוגי 3/4	משקל זוגי 6/8	משקל זוגי 2/4	משקל זוגי 2/4

קטעי פסנתר מתוך "אלבום לילדים"

1. תיאור בתנועה ובפנטומימה

1. בחרו באחד הקטעים ותארו אותו בתנועה ובפנטומימה על פי המוסיקה.
חישבו כיצד לתאר את מה שבולט במוסיקה.
ניתן להיעזר בטבלה.

2. תכננו להציג את התוצר המשותף בפני הכיתה.

3. ספרו מדוע בחרתם דווקא בקטע זה.

מה למדנו?

התלמידים נותנים ביטוי אישי לנלמד.
משלימים את הנושאים שלא הועלו על ידי התלמידים:

- המרכיבים המוסיקליים של כל קטע.
- השוואה בין הקטעים.
- ניצוח על משקל זוגי ואי-זוגי.
- קבלת החלטה דמוקרטית, בקבוצה, באיזה קטע לבחור.

2. ריקוד נפוליטני

מתוך "אגם הברבורים"

הריקוד שהיכרנו מתוך "אלבום לילדים" נכתב שלוש שנים קודם לכן, כקטע מן הבלט "אגם הברבורים". התזמור ביצירות הבלט של צ'ייקובסקי עשיר ומגוון, ובקטע זה, מנגינת הריקוד נשמעת כסולו ווירטואוזי בחוצצרה. הברק של הכלי מושך תשומת לב רבה, המתחרה, בבלט, עם תנועות הרקדנית על הבמה.

נושא השיעור – חלקים, גון צליל של החוצצרה, שיתוף פעולה באיסוף מידע.

מטרות

1. לשים לב לקשר ההדוק בין תנועה לצליל בסרט וידאו.
2. להכיר את כלי הסולו ביצירה – החוצצרה.
3. לאסוף מידע על הכלי.

הצעות למהלך השיעור

1. מאזינים ל"ריקוד נפוליטני" מתוך מערכה שלישית של אגם הברבורים ושמים לב לקשר ההדוק שבין התנועה ולמוסיקה. האזינו מתחילת הקטע עד לדקה 1:08
<https://www.youtube.com/watch?v=nyn05GJQ7rw>
2. הקטע מוכר כבר מהשיעור הקודם, וכאן מתייחסים לחוצצרה, כדוגמה אפשרית להתייחסות מעמיקה לכלי סולו בכל יצירה.
3. איסוף מידע על החוצצרה: כל קבוצה מקבלת דף מידע ומשוחחת על תוכנו. חברי הקבוצה חושבים כיצד להציג את המידע שלמדו בפני הכיתה באופן מעניין ומקורי. עם סיום הסבב, ניתן להכין פלקט אחד גדול, ולתלות אותו בחדר המוסיקה או בכיתה.
- דפי המידע נמצאים במסמך נפרד. אפשר להוסיף, ו/או להוריד ולהתאים דפי מידע אלה לתלמידים שלכם. כדאי להדפיס דפים צבעוניים ולשמר אותם לשימוש חוזר. במצגת נמצא שקף המשמש להצגת המידע על ידי קבוצות התלמידים.
4. ניתן לצפות בטכניקה של הנגינה בחוצצרה אצל נגן צעיר ביצירה אחרת: קרנבל בוונציה.
<https://www.youtube.com/watch?v=4uHTXGKHyRE>

מה למדנו?

- התלמידים נותנים ביטוי אישי לנלמד. משלימים את הנושאים שלא הועלו על ידי התלמידים:
- על החוצצרה בעבר והיום.

- לזהות את מבנה הכלי ואת חלקיו.
- לקשר בין החומר ממנו עשוי הכלי לבין גון צליליו.
- לחקות תנועות פה ולשון היוצרים את הצלילים השונים.
- להכיר שמות של נגני חצוצרה בסגנון הג'אז.

"ריקוד נפוליטני" מתוך "אגם הברבורים"

2. אוספים מידע

1. שוחחו על כלי הנגינה ששמעתם ב"ריקוד נפוליטני".
מה ידוע לכם על הכלי?
2. קיראו את דף המידע שקיבלתם.
3. תכננו כיצד להציג לכיתה את מה שלמדתם.

החצוצרה – סיכום מידע

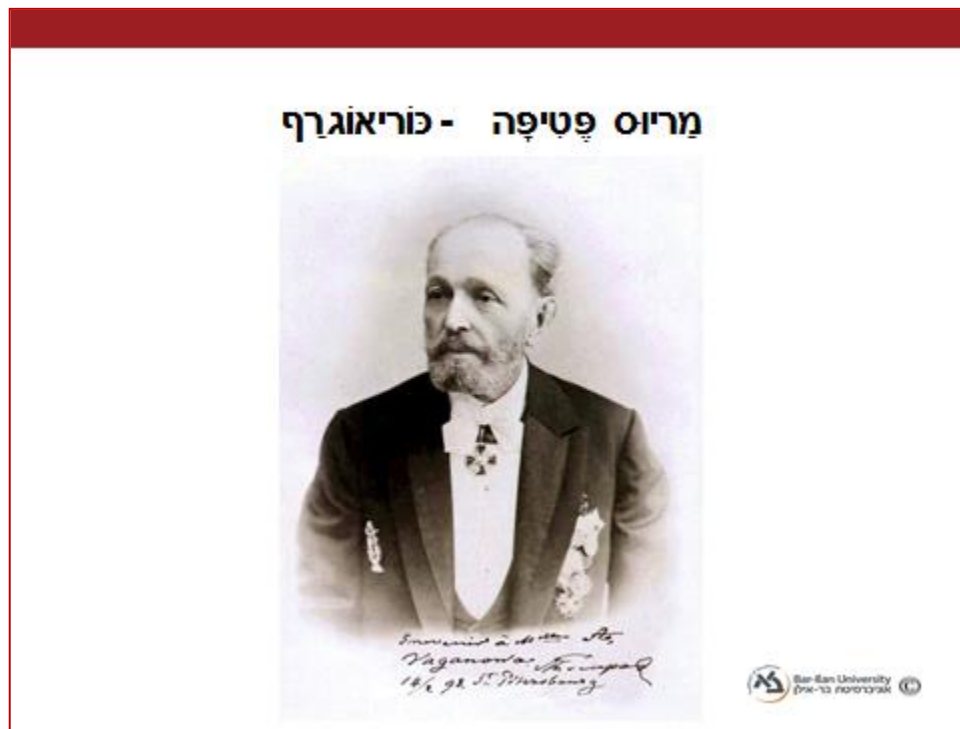

3. ריקוד הברבורים הצעירים

האזינו לקטע בעזרת הלינק. שימו לב לתיאום בין צליל ותנועה.

www.youtube.com/watch?v=-gApOfm4qd0

את ריקוד הברבורים אפשר למצוא ביוטיוב בהרבה גרסות שונות. "אגם הברבורים" היה הראשון בין שלושת הבלטים שהלחין צ'ייקובסקי. בלט זה הפך לסמל הבלט הקלאסי ברחבי עולם, על אף שבראשית דרכו, נכשל בשל כוריאוגרפיה לא מתאימה. הכוריאוגרף ורקדן המפורסם, מריוס פֶּטִי-פֶּה, היה זה שהפך את גורלו של הבלט להצלחה מסעירה, אך הצלחה זו התרחשה לאחר מותו של צ'ייקובסקי.

נושאי השיעור – כוריאוגרפיה, חלוקה לחלקים בכוריאוגרפיה, משמעת, אימון ושיתוף פעולה.

מטרות השיעור

1. להכיר את המונח כוריאוגרפיה.
2. להתייחס למבנה דרך הכוריאוגרפיה.
3. ליצור כוריאוגרפיה חדשה.
4. להתייחס למשמעת, לאימון ולשיתוף הפעולה המביאים לידי תוצר מוצלח.

הצעות למהלך השיעור

1. מספרים על הרקע של הופעות הבלט.
2. מתייחסים למונח כוריאוגרפיה. דוגמאות מימינו: פתיחת אולימפיאדה, טקסים בטלוויזיה כמו יום העצמאות, וכו'.

ריקוד הברבורים הצעירים
מתוך "אגם הברבורים"

www.youtube.com/watch?v=-gApOfm4qd0
<http://www.news6.na/View/20120506/100015#excler13>

3. מאזינים ליצירה ומגלים את הגבולות בין החלקים.
כותבים על הלוח את מבנה הריקוד הקצר התלת חלקי: סיום - a - b - a →
בכל חלק תבנית ריתמית חוזרת עם שינויים מלודיים, סקוונצות או שינויים שקל לזהותם.
www.youtube.com/watch?v=-gApOfm4qd0

56. ТАНЕЦ ЛЕБЕДЕЙ

53

из балета „Лебединое озеро“ *)

П. ЧАЙКОВСКИЙ

Оживлённо (Vivace)

a

b

a'

*) Оригинал в фа-диез миноре

2494

4. מתבוננים במספר סרטי וידיאו ומגלים מה משותף ביניהם. מזהים בכל סרט את הקשר

בין הכוריאוגרפיה לבין המבנה המוסיקלי:

- האם התנועות בחלקים b ובסיום משתנות?
- האם חלק a החוזר, זהה לחלק a הפותח?
- מה עזר להם לבצע יחד את התנועות?

קישורים לסרטי וידאו נוספים של ריקוד הברבורים הקטנים:

<http://www.cmuse.org/these-four-little-swans-from-japan-will-bring-a-smile-to-your-face>

<https://www.youtube.com/watch?v=r9QkvXC7dBk>

ילדות בנות 4 – 5:

קקטוסיים:

<https://www.youtube.com/watch?v=6VbMF2bMRx0#t=12>

"ריקוד הברבורים הקטנים" מתוך "אגם הברבורים"

3. כוריאוגרפיה חדשה

1. תכננו כוריאוגרפיה חדשה על פי המוסיקה.

2. התייחסו למבנה הקטע: סיום - a - b - a →

מה למדנו?

התלמידים נותנים ביטוי אישי לנלמד.

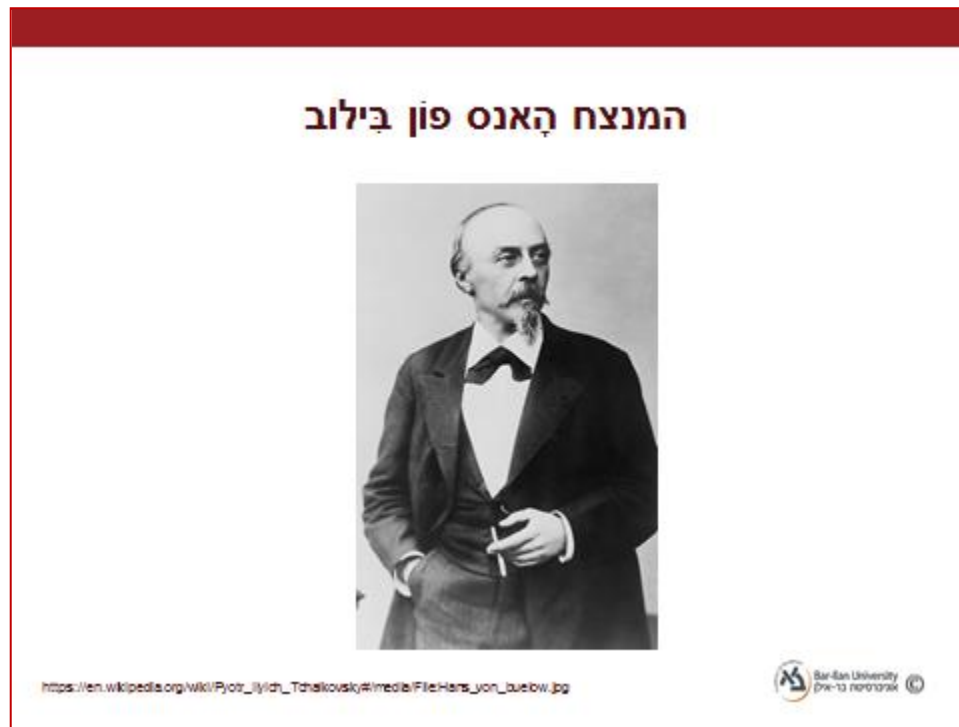
מסכמים:

- מונח חדש – כוריאוגרפיה.
- הבחנה במבנה היצירה.
- יצירת כוריאוגרפיה מקורית.

4. קונצ'רטו לפסנתר ותזמורת מס' 1 בסי במול מינור הוקדש להאנס פון בילוב

צ'ייקובסקי הלחין שלושה קונצ'רטי לפסנתר וקונצ'רטו אחד לכינור. הוא הלחין את הקונצ'רטו לפסנתר מס' 1 ב-1875 ויצירה זו נחשבת היום לאחד הקונצ'רטי המוכרים ביותר בעולם המוסיקה – בצד הקונצ'רטי של בטהובן ושל רחמיניוב. צ'ייקובסקי התכוון להקדיש את היצירה לניקולאי רובינשטיין, שהיה אז פסנתרן ידוע במוסקווה. אולם הפסנתרן המיועד טען שהיצירה כבדה מידי וקשה מדי, וצריך לערוך בה שינויים רבים, לפני שאפשר יהיה לבצע אותה על בימת הקונצ'רטים.

צ'ייקובסקי, מצדו, סירב לשנות – פרט לדבר אחד. במקום להקדיש את היצירה לניקולאי רובינשטיין, הוא הקדיש אותו להאנס פון בילוב (Hans von Bülow), פסנתרן ידוע ותלמידו של פרנץ ליסט. ואכן, האנס פון בילוב ניגן את הקונצ'רטו בהופעת הבכורה של היצירה בארצות הברית.

דְּזִיְרָה אֶרְטוֹ היתה זמרת איטלקית שהכיר צ'ייקובסקי במוסקווה. הם התאהבו והוא הציע לה נישואין. נערכו אירוסין, אבל הכלה המיועדת התחרטה. הרגשות העזים הנשמעים בקונצ'רטו מעידים על תשוקתו של צ'ייקובסקי לְדְזִיְרָה. האותיות של שמה, רה במול ולה, הן הבסיס של הנושא המשני, הלירי בפרק הראשון של הקונצ'רטו.

פתיחה

מעבר – סיום – a'' – קדנצה - a' - a ⇒

בשיעור, מתייחסים רק לפתיחה של הקונצ'רטו. עם זאת מומלץ להקשיב לפרק הראשון כולו. הקונצ'רטו מתחיל מפתיחה מרשימה שבה הנושא הפותח מבוצע בתחילה על ידי התזמורת, עובר לסולן וחוזר לתזמורת. נושא זה הפך לסמל היכרות של המוסיקה של צ'ייקובסקי. יחד עם זאת, ביצירה עצמה הנושא אינו מופיע שוב. הפרק כתוב בצורה מקובלת של קונצ'רטו – תצוגה, פיתוח וחזרה. למרות שהפרק כתוב כסולם הכי טראגי, סי במול מינור, הפתיחה נשמעת בסולם רה במול מז'ור, הסולם המקביל, שנחשב סולם עם אופי חיובי ביותר. הנושא של הפתיחה הוא במשקל 3/4 - מלא קפיצות מעלה ומטה. המקצב המנוקד מוסיף לו אנרגיה, כוח וזרימה בלתי פוסקים, המשרים אווירה של אור ושמחה.

המנגינה הופכת לרובד הראשי בכל הופעה שלה (בתזמורת או בפסנתר) וברובד השני מופיעים אקורדים קצובים, בעלי עוצמה רגשית עצומה, הנשמעים בפעמה הראשונה, השניה והשלישית,

ברגיסטרים השונים – נמוך, בינוני וגבוה. שני רבדים אלה מתחלפים והניגוד ביניהם באופי, במקצב ובמרקם מאפשרים למאזין לזהות את שילובם לאורך כל הפתיחה.

<https://www.youtube.com/watch?v=bkyTr9fQGiy>

Allegro non troppo e molto maestoso

2 Flauti

2 Oboi

2 Clarinetti (B)

2 Fagotti

4 Corni (F)

2 Trombe (F)

2 Tromboni tenori

Trombone basso

Timpani

Ossia

Piano

Violini I

Violini II

Viole

Violoncelli

Contrabassi

ff *a2* *p* *f* *mf* *pizz.* *mf*

Allegro non troppo e molto maestoso

Allegro non troppo e molto maestoso

10

Fl.
Ob.
Cl.
Fg.
Cr.
Trb.
Trbn.
Tub.
Pp.
Ossia.
Piano.
Archi.

Detailed description: This is a page of a musical score, page 29, marked with a rehearsal cue '10'. The score is for a full orchestra and includes parts for Flute (Fl.), Oboe (Ob.), Clarinet (Cl.), Bassoon (Fg.), Cor Anglais (Cr.), Trumpet (Trb.), Trombone (Trbn.), Tuba (Tub.), Piano (Pp.), Ossia (Ossia), Piano (Piano), and Archi (Archi). The woodwinds and strings are playing sustained notes with long slurs. The piano part features dense chordal textures. The archi part has a rhythmic pattern with accents and slurs. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 3/4. The page number '29' is centered at the bottom.

נושאי השיעור - רגשות בעלי עוצמה, שילוב בין סולן לתזמורת, שני רבדים המשלימים זה את זה, הפתעה במוסיקה.

מטרות השיעור

1. לחוות חוויה מרגשת.
2. להעריך את דרך השילוב, שבין סולן לבין תזמורת, בקונצ'רטו.

הצעות למהלך השיעור

האזנה לקונצ'רטו הראשון לפסנתר מאת צ'ייקובסקי נחשבת לאחת החוויות המיוחדות במוסיקה. רצוי לעורר את הציפיה של התלמידים לחוויה זו.

1. משמיעים, בעוצמה את תחילת היצירה - עד 1:28.
על הלוח רשימה של רגשות. התלמידים מסמנים את המילים המתארות את הרגשות המובעים ביצירה.

**אלו מילים מתארות רגשות המובעים
בפתיחת הקונצ'רטו לפסנתר מס' 1?**

סכנה	חגיגיות	גאווה
מרץ	הודיה	הפתעה
עוינות	צהלה	אושר
כבודות	אומץ	כעס
ביטחון	התפרצות	גבורה

<https://www.youtube.com/watch?v=bkyTr9fQGiY>

3. משוחחים: מה מרגישים כשמאזינים למוסיקה? מדוע אנו חשים רגשות כה עזים למשמע מוסיקה זו? את הסיבות ניתן למצוא בתוכן המוסיקלי.
4. מתבוננים ברישום מספר 1 ושרים את הרובד של המנגינה. (כדי שיהיה קל יותר לבצע את הנושא, הוא מוצג כאן בדו מזור).

משוחחים על אופיה של המנגינה (מלאת אנרגיה, עליות וירידות, קפיצות גדולות וצלילים מנוקדים, הדוחפים קדימה את זרימת האנרגיה).

מתבוננים ברישום ובתווים של התבנית השניה ומבצעים את הרובד הזה במקצב או באקורדים עולים מודגשים.

5. חצי כיתה מבצעת את המנגינה וחצי כיתה מקישה את המקצב, המתחיל בפעמה כבדה בצליל הרביעי של המנגינה. הקבוצות מתחלפות בתפקידן על פי סימן של המורה.
6. רושמים על הלוח את שם היצירה: קונצ'רטו לפסנתר מס' 1 מאת צ'ייקובסקי.

הפסנתר והתזמורת מתחלפים בתפקידים מספר פעמים, ובכל שילוב כזה הם יוצרים חידושים מעניינים ומרעננים.

לפני ההאזנה שואלים: מי לדעתכם ינגן את המנגינה ומי ינגן את הליווי (התשובה תבוא מן ההאזנה השנייה לתחילת היצירה)?

כותבים על הלוח את השאלות הבאות ואחר כך מאזינים שוב להתחלה - עד 1:28.

- מי פותח בנגינה - הסולן או התזמורת?
- מי מנגן לראשונה את המנגינה?
- מה מנגן לראשונה הפסנתר?

https://www.youtube.com/watch?v=ltSJ_woWnmk

כל אחד מן הרבדים הוא שונה, וביחד הם יוצרים עוצמה רגשית עצומה.

הקונצ'רטו לפסנתר מס' 1 4. רבדים במוסיקה

1. שוחחו ותכננו שילוב של שני רבדים שונים במוסיקה
(מנגינה וליווי).

החליטו מי מבצע כל רובד, ומתי מתחלפים
בתפקידים.

2. הציגו את התוצאות בפני הכיתה

3. תנו דוגמה של החלפת תפקידים

בין שני משתתפים שווים

בחיי היום-יום?

מה למדנו?

התלמידים נותנים ביטוי אישי לנלמד.

משלימים את הנושאים שלא הועלו על ידי התלמידים:

- חווית העוצמה הרגשית שבקונצ'רטו לפסנתר מאת צ'ייקובסקי.
- הבחנה בין שני רבדים.
- זיהוי יחסים של שני תפקידים שווים אשר מתחלפים ביניהם, בחיי יום-יום.
- שיתוף פעולה בקבוצה.

5. "נערות יפות" (דוויטסי קראסאווטסי)

שיר מתוך האופרה "יבגני אונגיגין"

השיר לקוח מתוך התמונה השלישית במערכה הראשונה של האופרה "יבגני אונגיגין". התמונה מתארת את בנות הכפר העובדות בשדה באיסוף דובדבנים ותותי פטל. הנערות השובבות מנסות למשוך תשומת לב של נערי הכפר. הן זוממות לזרוק את הפרי שקטפו על הנערים, אם יבואו להציץ במשחקהן. לחן השיר מזכיר מגינות עממיות ששמע צ'ייקובסקי בילדותו.

<https://www.youtube.com/watch?v=5ZK4dl9eiwk>

6. פרק רביעי מתוך סימפוניה מס' 4 אופוס 36

הוקדש ל- נְדִזְדָּה פון מְק

סימפוניה מספר 4 של צ'ייקובסקי נכתבה ב-1878. הוא הקדיש את היצירה "לידידה הכי טובה", נְדִזְדָּה פון-מְק - שתמכה בו כלכלית לאורך השנים ואפשרה לו להקדיש את כל זמנו להלחנה. בסימפוניה שומעים טווח רגשות מאד רחב, המדגיש הן את התקופה הרומנטית והן את סגנונו האישי של המלחין. צ'ייקובסקי כתב שבהלחנת הסימפוניה הזו, הוא הושפע מן הסימפוניה החמישית של בטהובן. כמו כן, גם המלחמה בין רוסיה לבין תורכיה, שהתרחשה בין השנים 1877 – 1878, השפיעה על כתיבת היצירה. מלחמה זו השפיעו גם על אומנים בתחומי הציור והספרות.

לסימפוניה 4 פרקים ובפרק הרביעי מרכיבים של רונדו:

→ a - b - a - c - b' (וואריציות) a - c - b" (פיתוח) - a - c (קודה)

במוסיקה ישנם שלושה נושאים: a, b, c.

בין הנושאים של a ו-c קיים דמיון. החגיגות, עוצמה רבה, השתתפות כל התזמורת כולה, סולם זהה (פה מז'ור). השניים גם מופיעים ברצף.

מנגינה b מבוססת על שיר עם רוסי, המספר על עץ העומד בשדה (בעברית, "שיר הליבנה", תרגום הרי גולומב).

שיר קצר זה בנוי משני חלקים שונים החוזרים פעמיים, מה שאיפשר למלחין ליצור ווריאנטים רבים.

הלבנה

שיר עם רוסי
עברית הרי גולומב

הלבנה

שניים ענפים אז קטפתי,
חלילים מהם לי גילפתי,
לולי לולי גילפתי.

נערי הערב יגיע,
זה השי אותו כה יפתיע!
לולי לולי, יפתיע.

http://file.science.ru/directories/wikipedia/45/45285-1339_Birch.html

מביתי ליער יצאתי,
שם לבנה גבוה מצאתי,
לולי לולי, מצאתי.

יום תמים הלכתי, הלכתי,
הלבנה עם ערב שכחתי,
לולי לולי, שכחתי.

אך למחרת לשם חזרתי,
את העץ ראיתי ונזכרתי,
לולי לולי, נזכרתי.

בין תבנית לתבנית, מכניס צ'יקובסקי תוספת של תיבה אחת, כל פעם בתזמור שונה (נגינה במשולש, קול נגדי, ועוד).

בשיעור, מומלץ להקשיב עד דקה 4:31.

אם ממשיכים ומקשיבים לכל פרק הפינאלה, מגלים שבפיתוח שבהמשך, השיר הופך לקנון. בפרק קיימים שינויים רבים בתזמור של מנגינת "שיר הליבנה".

מטרות השיעור

1. להכיר את שיר העם, הליבנה.
2. לעקוב אחר מנגינת השיר בסימפוניה.
3. לזהות שינויים בתזמור המנגינה.
4. ליצור שינויים בליווי.

מהלך השיעור

1. מספרים על הרקע ההיסטורי של התקופה.
2. לומדים את "שיר הליבנה" ואת המבנה שלו: a-a-b-b

3. מאזינים למוסיקה ועוקבים אחר המבנה. מזהים בו את המקומות בהם מופיע השיר:

a - b - a - c - b' - a - c

עד 4:31 בקישור הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=3Z8L7dLCwnY>

4. מאזינים בהקלטה ל- b' ועוצרים אחרי כל וואריאנט. חושמים בטבלה: כלים בולטים, עוצמה, והכלים המבצעים את התוספת של תיבה אחת בסיום התבנית (או לעיתים רובד נגדי מתחילת הוואריאנט).

וריאנטים	כלים בולטים	עוצמה	כלים המבצעים תוספת
נושא	אבוב ובסון	יחסית שקטה mf	משולש
1	חליל, קלרנית ובסון	עוצמה מתגברת	כלי קשת בקו נגדי עולה
2	קרנות יער	חזק - f	כלי נשיפה מעץ
3	טרומבונים, טובות	חזק מאד - ff	כלי קשת וכלי נשיפה בקול נגדי מההתחלה
4	חליל ואבוב	שקט - p	כלי קשת, בקלילות ובעדינות
5	כל התזמורת עם שינוי בנושא, כולל פיתוח	עוצמה עולה מ- f ל- ff	כל התזמורת

הפתיחה של הקונצ'רטו לפסנתר מס' 1

5. יצירת שינויים בתבנית

1. הסתדרו בקבוצות קטנות.

2. המציאו תבנית קצרה, אותה ניתן לשיר ולנגן.

3. תכננו מספר דרכים לשנות את תזמור התבנית.

4. התכוננו להציג בפני הכיתה.

מה למדנו?

התלמידים נותנים ביטוי אישי לנלמד.

משלימים את הנושאים שלא הועלו על ידי התלמידים:

- מעקב אחרי התחלה של סימפוניה.
- הבחנה בשינויים היוצרים התפתחות מוסיקלית.
- יצירת תבנית מלודית וביצועה עם שינויים.

בהמשך התוכנית, המוקדשת למבחר יצירותיו של פיוטר איליץ צ'ייקובסקי, נציג קטעים ועיבודים

מתוך הבלט "מפצח האגוזים".